

tett részletes összefoglalót, megállapítva, hogy „egyesületünk, habár nem hordja nevében teljes célját, és sokszor félreértettünk, ismeretes már egész Magyarországon, és az E. K. E. betűk kezdenek összeolvadni egy szóvá, amint hogy célja és nemes törekvése is összeolvad a hazát és nemzetet önzetlenül szerető hazafiak érzésével”.⁴

Radnóti a helynevekkel kapcsolatos tevékenységüket is ismertette és megemlíttette, hogy a belügyminiszter a helynevek törzskönyvének összeállítására létrehozott bizottságba az EKE-t is meghívta. A szövegkörnyezetből úgy tűnhet, mintha ez is az előző esztendő eseménye lett volna, valójában azonban a beszámoló készítésének idején, 1895 tavaszán történt: „Alapszabályszerűleg megkezdtük az idegen helyeknek [így!] helyesbítésének kérdését megoldani. E kezdeményezésünk a szászok és oláhok részéről a legádázabb támadásnak volt kitéve, azonban midőn kimutattuk, hogy szándékunk jogos és méltányos, elhallgatott a vád, sőt a belügyminiszter kérésünkre elrendelte az összes községi helynevek hiteles törzskönyvének összeállítását, mely munkára egy országos bizottságot szervezett. A turistaegyesületek közül egyedül egyesületünket kérte fel a bizottságban való képviselőre. Ellenségeink hirdetik, hogy ez akciónk ellen támadt nemzetiségi mozgalom olyan szikla, melyen megtörik egyesületünk ereje. Választmányunknak e kérdésben határozott állásfoglalása az, hogy inkább kevesebben csatlakozzanak lobogónk alá, de magyarországból, [így!] nemzeti jogainkból semmit sem engedünk.”⁵ A beszámolót ismertette a Kolozsvár, és

miután az egyesület vármegyei bizottsága ott is megalakult, a Székely-Udvarhely is.⁶

Perczel Dezső belügyminiszter a községek és egyéb helyek nevének hiteles törzskönyvezése céljából 1895 májusában vegyes bizottság létrehozásáról döntött. Annak elnökéül az Országos Statisztikai Hivatal (OSH) igazgatóját jelölte ki, tagoknak pedig az érintett minisztériumok, az OSH, az MFT, az MTT, az MTA statisztikai bizottsága, továbbá az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) és az EKE képviselőit hívta meg. Még abban a hónapban válaszolt az MTT (május 10.), az EKE és az EMKE (május 15.), megadva a képviselők nevét.⁷ A többi felkért intézmény a nyár folyamán válaszolt, az iktatókönyv tanúsága szerint utolsóként az MTA, szeptember 25-én.⁸ A kereskedelemügyi miniszter nyár végén javasolta a belügyminiszternek, hogy a bizottságban kapjon helyet az Országos Levéltár képviselőjeként Csánki Dezső allelevéltárnok is. Pauler Gyula országos főlevéltárnok, az intézmény vezetője szeptember 21-én tájékoztatást kapott a bizottságról, és felkérték a képviselő megnevezésére. A választervezetet maga a javasolt, Csánki fogalmazta meg szeptember 24-én, eszerint őt javasolja a levéltár, „mint aki a középkori Magyarország helyrajzával évek óta kútfőtanulmányok alapján foglalkozván, a bizottság támogatására szükséges szakismerettel rendelkezik”, ezt még kiegészítette Pauler az- zal, hogy „az Országos Levéltárnak a kérdések felvilágosítására és helyes megválaszolására szolgálható anyagát legjobban ismeri”.⁹

4 Egyesületi élet. A központból. *Erdély*, 4. (1895) 6–7:157–168. (jún. 1.). Idézett hely: 162.

5 Uo. 164.

6 A Kárpát-egyesület egy éve. *Kolozsvár*, 9. (1895) 155:1–2. (júl. 10.); Az E.K.E. múlt évi működése. *Székely-Udvarhely*, 1. (1895) 30:1. (júl. 21.).

7 Az MTT választmány 1895. június 6-i ülésén a titkár távollétében a jegyző számolt be a képviselő kijelöléséről: „73. Jelenti, hogy a belügyminiszter úr f. évi 36281 szám alatt kelt átiratában a magyarországi község- és helynevek törzskönyvének létesítése céljából szervezendő vegyes bizottságba egy tag kiküldésére szólítván fel a társulatot, az elnökség a társulat részéről meghívandó tagul Tagányi Károly vál. tagot jelölte ki és ajánlotta a miniszter úrnak. Jóváhagyatik.” Hivatalos értesítő. *Századok*, 28. (1895) 6:588. Az EKE választmánya a június 27-i ülésén Márki Sándor, Moldován Gergely, Hangay Gusztáv és Radnóti Dezső tagokat küldte ki, „felkérve a helynévtári bizottságot, hogy a miniszteri leirat értelmében a főbb vezérelvekre nézve idejekorán állapodjék meg”. Egyesületi élet. *Erdély*, 4. (1895) 6–7:169. (jún. 1.); A Kárpát-egyesületből. *Kolozsvár*, 9. (1895) 146:2. (jún. 28.).

8 REISZ, 2023. 21–22. Az MFT 1895. május 22-én tartott választmányi ülésén Berecz Antalt és Jankó Jánost küldték ki a bizottság munkájában részvételre. Társasági ülések. *Földrajzi Közlemények (= FK)*, (1895) 8:306. (okt.).

9 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), Y 1-a Magyar Nemzeti Levéltár levéltára, Magyar Országos Levéltár, Általános iratok 1944-ig, Iratok, 1895-I-199.

A vegyes bizottság szervezete és működése

A belügyminiszter 1896. április 8-án kelt rendeletével kiadta „*a magyarországi község- és egyéb helynevek egységes, hiteles törzskönyvének létesítése céljából alakított állandó vegyes bizottság szervezeti és működési szabályzatát*”, amelyet a tárca május 1-jén induló, régi hiányt pótló hivatalos lapjában, a *Belügyi Közlöny* első számában – első rendeletként – is közétettek.¹⁰

A bizottságot a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben, véleményező szaktestületként hozták létre. Tagja volt a három minisztérium, a Magyar Országos Levéltár, az OSH, az MTA történelmi, illetve nemzetgazdasági és statisztikai bizottsága, az MTT, az MFT, az EMKE és az EKE képviselője. A bizottság feladata az volt, hogy javaslatot tegyen a magyar helynevek helyesírására, a nem magyar helynevek egységes magyar helyesírására, ugyanazon község többféle elnevezése közül a hivatalosra, a többszörösen előforduló helynevek kiküszöbölésére, új községnevekre (ezekhez irányadó és egyöntetű elvek kidolgozására), a szükséges intézkedésekre, hogy a megállapítandó helynevek a közhasználatban elterjedjenek és kizárólagossá váljanak. A bizottsági határozatokat a belügyminiszter hagyja jóvá. „*A bizottság nemcsak testületileg működik, hanem annak egyes tagjai az egyes vármegyék község- és egyéb helyneveinek tanulmányozásával és megfelelő javaslattétellel az elnökség által külön-külön is megbízhatók.*” A bizottság és tagjai díjtalanul végzik a munkájukat, de az ülésen részt vevők öt forintot kapnak, és kiküldetés esetén az úti költséget esetleg engedélyezik számukra.

A bizottságnak 16 tagja volt, majd év végén még egy személy csatlakozott hozzájuk. Jekelfalussy József miniszteri tanácsos, az MTA rendes tagja lett az elnök (OSH), Acsády Ignác (MTA levelező tag), Berecz Antal felsőbb leányiskolai igazgató (MFT), Csánki Dezső országos allevéltárnok (MTA levelező tag), Jankó János (MFT), Kolossváry Miklós belügyminisztériumi titkár, Márki Sándor egyetemi tanár (EKE), Mátray Elemér államasági ellenőr, Merza Lajos (EMKE), Mosdóssy Imre tanfelügyelő, Némethy Károly belügyminisztériumi titkár, Oberhäuser Lajos posta- és távírdatanácsos, Radnóti Dezső (EKE), Tagányi Károly országos allevéltárnok (MTT), Varga Gyula OSH-aligazgató (MTA levelező tag) és Vizneker Antal miniszteri titkár pedig a tagok.¹¹ Az év végén a bizottság szavazati joggal bíró rendes tagjává és jegyzőjévé nevezték ki Podhorszky Lászlót, az OSH miniszteri segédtitkárát.¹²

A *Magyar Közigazgatás* című hetilap a vegyes bizottság felállítását a millenniumi előkészületek egyik komoly lépéseként értékelte. Tarthatatlannak vélte, hogy a községek közül soknak idegen hangzású a neve, bizonytalan a helyesírása, ráadásul számos településnek többféle elnevezése van, vagy éppen soknak ugyanaz a neve, semmi nem különbözteti meg azokat egymástól. „*Nemcsak a magyar szemet és magyar hazafiságot sérti ez az állapot, hanem annak a közigazgatási és forgalmi életben is bővebb magyarázgatásra alig szoruló káros gyakorlati következményei támadnak. E helyzettel szemben jelenleg jóformán tehetetlenül áll a közigazgatás, mert sem a törvényhatóságoknak, sem a kormánynak nem áll jogában*

10 30736/96. B. M. számú szabályzat. A magyarországi község- és egyéb helynevek egységes, hiteles törzskönyvének létesítése céljából alakított állandó vegyes bizottság szervezeti és működési szabályzata. *Belügyi Közlöny* (= BK), 1. (1896) 1:5–6. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 30. (1896) 1:890–892. A rendeletet szintén közli: A helynevek helyesbítése. *Erdély*, 5. (1896) 5:64. (máj. 1.): „*A helynevek helyesbítése kérdésében újabb fordulat állott be. A belügyminiszter úr ugyanis helyt adván az E. K. E. ama kérésének, hogy ez ügyben végre-valahára kormányintézkedés tétessék, egy országos bizottságot szervezett.*”

11 A község és helynevek hiteles törzskönyve. Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* (= BpK), 30. (1896) 87:1. (ápr. 15.); A hivatalos lapból. *Budapesti Hírlap* (= BH), 16. (1896) 105:15. (ápr. 16.); *Magyar Hírlap* (= MH), 6. (1896) 105:10. (ápr. 16.). Községnevek törzskönyvének létesítésére alakított bizottság. BK, 1. (1896) 1:36. (máj. 1.). A bizottság még épphogy belefért a május 1-jétől hatályos 1896. évi tisztai címtárba, pótlékként, a Belügyminisztérium központi szervezetének a végére. *Magyarország tisztai cím- és névtára*. Bp., 1896. 816.

12 Hivatalos rész. BpK, 30. (1896) 292:1. (dec. 10.), erről másnap tudósított a *Pesti Hírlap* (= PH), 18. (1896) 341:13. és a *Pesti Napló* (= PN), 47. (1896) 341.; Személyi hírek. Kinevezések. BK, 1. (1896) 16:377. (dec. 15.).

rákényszeríteni a községet a különben teljesen indokolt névváltoztatásra vagy módosításra sem. A név megállapítása vagy megváltoztatása jelenleg a községnek autonómikus belügyét képezi, ahol a törvényhatóság és a kormány legfeljebb szelíd nyomást gyakorolhat a községre. De jogilag maga a község kezdeményez, és csökönységével a felettes hatóságok bármily indokolt beleavatkozását megghiúsíthatja. Ez az állapot egyszerűen tarthatatlan.”¹³ A cikk szerint a községek nevének ügyét majd az új községi törvényben kell szabályozni, egy községnek egy hivatalos neve lehessen, amit a község köteles megállapítani, az azonos nevéek pedig megkülönböztető tagot kötelesek a névhez illeszteni. Ha ez nem történik meg, akkor a belügyminiszter lesz jogosult rendletben szabályozni a település nevét. A törvény megszületéséig viszont elő kell készíteni a községnevek törzskönyvét, „a javaslatba hozott nomenclatúra a legjobb útbaigazításul szolgál mindazon törvényhatóságoknak és községeknek, melyekben talán éppen a millennium alkalmából fokozott mértékben buzdul fel a községnevek revíziójára irányuló hazafias érzés”. Éppen ezért az állandó szakbizottság szervezéséért a belügyminisztert általános elismerés illeti; a lap a bizottság feladatait is ismertette, annak összetételéről pedig megállapította, hogy „képviseelve vannak a bizottságban mindazon hivatalos és tudományos tényezők, melyek a kérdésnél közlelő érdekelve vannak, s melyeknek egyesített működése a sikernek biztos zálogát képezi”.

A vegyes bizottság július 14-én tartotta az alakuló ülését Budapesten a statisztikai hivatal tanácsstermében, ahol majdnem minden tag megjelent. Az elnök összefoglalta a bizottság előtt álló feladatot: „a magyarországi község- és egyéb helyneveknek rendezése és pedig úgy, hogy egy névvel csak egy község neveztessek. Minden más község egészen új nevet vagy előnevet kap. Hangsúlyozta az elnök ama ferde állapotokat, melyek hazánkban e tekintetben fennállanak,

és végül rámutatott arra, hogy a rendezetlenségből a posta- és távírdaszolgáltatban, kisebb mértékben vasúti szolgáltatban, de sőt az általános közigazgatás minden ágában, s még a társadalmi érintkezésekben is számos félreértés és tévedés, gyakran helyre pótolhatlan kár származik.” Minden résztvevő hozzászólt, megállapították a fő elveket, és elhatározták, hogy a községnevek megváltoztatásához készítenek egy törvényjavaslatot, amely szerint a névváltoztatás a belügyminiszterre és az országos bizottságra bízassék. Mielőtt munkához kezdenének, a miniszter útján körlevelet intéznek a vármegyékhez, amelyben a fennálló helyzet ismertetését kérik, ehhez kérdőívet is összeállítanak. A statisztikai hivatal útján a vármegyék monográfiáit készítőktől és másoktól is a helynevekre vonatkozó adataik megküldését kérik. A belügyminiszternek javasolták, hogy több helynévváltoztatást ne engedélyezzen, legfeljebb a bizottság véleményének kikérésével. Az ülésről csak két erdélyi lap tudósított, megemlítve és kiemelve az EKE annak idején indított helynévhelyesbítő mozgalmát, amit a román és szász lapok erősen támadtak.¹⁴ A bizottság későbbi munkájáról csak igen kevés további adat van, de működésük eredményére utal, hogy hamarosan valóban körrendeletet adott ki a belügyminiszter a vármegyéknek, és aztán a törvényjavaslatot is benyújtották.

A helynevek körében tapasztalható problémákról a nyelvészek is megemlékeztek. Az MTA-ban 1896. november 23-án tartott felolvasások alkalmával Volf György *A magyar korona országainak helységnevtára* pontatlanságát és nem teljességét kifogásolta, hozzátéve, hogy „történetbúvárnak, nyelvésznek csak azt tanácsolhatom, iparkodjék helységekre vonatkozó adatait akárhonnan összeszerezni, de a hivatalos helységnevtárhoz csak végső esetben és csak azzal a világos tudattal forduljon, hogy az minden valószínűség szerint, ha egészen cserben nem hagyja, legalább is félre fogja őt vezetni”. Simonyi Zsigmond a felállított vegyes

13 A község és egyéb helynevek törzskönyve. *Magyar Közigazgatás*, 14. (1896) 17:1–2. (ápr. 26.).

14 A helynevek ügye. *Kolozsvár*, 10. (1896) 161:2. (júl. 17.); Magyarország községneveinek helyesbítése. *Erdély*, 5. (1896) 8:97–99. (aug. 1.); Az országos bizottság első gyűlése. *Uo.* 111–112.

bizottság feladatkörét ismertette, megjegyezve, hogy a hivatalos nevek közhasználatban elterjedéséhez és kizárólagossá tételéhez szükséges intézkedéseket teljesen megvalósíthatatlannak véli. Ugyanakkor üdvözölte a helyesírásra irányuló erőfeszítéseket: *„Reméljük, hogy ezektől a haszontalan sallangoktól meg fog szabadítani a tudós bizottság. Mindenesetre hasznos lett volna vagy egy nyelvészt is bele választani.”*¹⁵

Községnevek gyűjtése

A bizottság az alakuló ülésen javaslatokat is tett a célok gyakorlati megvalósítása érdekében, ennek első lépése volt az a belügyminiszteri rendelet, amelyet 1896. október 3-án bocsátott ki Perczel Dezső belügyminiszter. A rendelet szerint – a községnevek körében fennálló számos probléma és a kérdés rendezetlensége miatt – *„kívánatos tehát, hogy egyrészt minden egyes községnek saját külön neve legyen, amely más község nevével össze nem téveszthető, másrészt pedig hogy minden község, a ma gyakran szokásos többféle elnevezés kiküszöbölésével, kizárólag csak egy hivatalos névvel bírjon, amely nemcsak a hivatalos életben, hanem a társadalmi érintkezésekben is minél általánosabban terjedjen el, s lassan-lassan kizárólag használttá legyen”*. A tárca-vezető ezért bizottságot alakított, és hogy az a rendeletben is elősorolt feladatainak eleget tudjon tenni, *„ennek egyik fő feltételét képezi a mai tényleges állapotnak minél alaposabb megismerése, kapcsolatban mindazon tájékoztató adatoknak összegyűjtésével, amelyek úgy a nevek helyesírásának megállapítása, valamint az új nevek és előnevek alkotása tekintetében útmutatással szolgálhatnak”*.¹⁶ E célból a rendelet mellékletében egy kérdőívet adtak közre,

amelyet minden községről a községi elöljáró által pontosan kitöltve kértek visszaküldeni az OSH-nak, a felülvizsgálatot a főszolgabíró és az alispán személyes felelősségével kellett elvégezni. A községi kérdőív hét pontból állt: 1. a község hivatalos elnevezése (nem magyar név-nél a kiejtéssel); 2. a hivatalos elnevezés alapján szolgáló rendelet kelte és száma (ha van); 3. használatban lévő egyéb nevek (kiejtéssel); 4. további nevek, amik már nincsenek használatban; 5. puszták, telepek és egyéb lakóhelyek nevei; 6. hivatalos bélyegző (pecsét) lenyomata, 7. észrevételek.

A kérdőív magyarázata szerint *„a nevek helyes és minden egyes betűnek jól olvasható pontos kiírására, valamint az ékezeteknek szabatos felrakására különös gondot kell fordítani”*, továbbá az észrevételeknél kell feltüntetni, ha a község szeretné a nevét megváltoztatni, de ez csak olyan név lehet, amit még az egész országban egyetlen más település sem visel.¹⁷

A rendelet megjelenése kapcsán a törzskönyvről, illetve a tanácsadó bizottság felállításáról és feladatairól is beszámolt a *Buda-pesti Hírlap*.¹⁸ Teljes szövegében ismertette a rendeletet az *Ung* című hetilap is, amely megjegyezte, hogy *„az Ung vármegyei község- és egyéb helynevek megmagyarosításának ideje elérkezett, s ez időnek beálltát teljesen a belügyminiszternek fent említett rendelete idézte elő”*, továbbá *„szükséges, hogy vármegyéink községeinek nevei abba a törzskönyvbe magyar hangzással s ne csak magyar ortográfiával kerüljenek be”*. A vármegyében több mint hatvan idegen hangzású község van, amelyek nem fogják kezdeményezni a magyar hangzású nevet. A törvényhatósági bizottságnak kell egy közgyűlésén kimondania, hogy nincs szükség az országban idegen hangzású helynevekre,

15 A hivatalos helységnévtár. *Magyar Nyelvőr* (= *MNyőr*), 26. (1897) 1:25–28. (jan. 15.). A két hozzászólást teljes egészében közli: A Hivatalos helységnévtár. *Erdély* 6. (1896) 2:25–26. (febr. 1.).

16 69401/96. B. M. számú körrendelet. A magyarországi községek és egyéb helynevek egységes hiteles törzskönyvének létesítése tárgyában. (Valamennyi vármegye közönségének.) *BK*, 1. (1896) 12:270–273. (okt. 15.). Hivatalos rész. *BpK*, 30. (1896) 244:1–2. (okt. 15.). Ugyancsak közli: *Vegyesek. Kataszteri Közlöny*, 5. (1896) 11:289. (nov. 16.).

17 1897. április 27-én a belügyminiszter elrendelte, hogy a vármegyék a névváltoztatási javaslataikat ne terjesszék fel, hanem a kérdőív megfelelő rovatában adják meg. 116.015/96. B. M. számú körrendelet. Községnevek megváltoztatásának egyelőre függőben tartása tárgyában. (Valamennyi vármegye közönségének.) *BK*, 2. (1897) 10:226. (máj. 15.).

18 A községek neve. *BH*, 16. (1896) 285:6. (okt. 16.).

ezért az Ung megyeiek is magyar névre cserélendők.¹⁹ „Vannak vármegyénkben lelkes, hazafias egyének, akik már eddig is foglalkoztak községneveink megmagyarosításának ügyével, s ha jól tudjuk, az idegen hangzású községnevek nagy része helyett már meg is találták a megfelelő magyar hangzásút. Hozzák ezeket nyilvánosságra, lapunkat szívesen megnyitjuk a javaslatok és azok indokolásának közlésére. Mert a belügyminiszter által tervbe vett törzskönyv csak úgy lesz igazán egészen teljes munka, úgy lesz csak valóban Magyarország község- és egyéb helyneveinek névtára, ha abban nem fogunk idegen hangzású nevekkal találkozni.”

1896. november 12-én a vegyes bizottság elnöke, Jekelfalussy József levélben fordult az egyházi főhatóságokhoz (érsekekhez, püspökökhöz). Összefoglalta a helynevek körül kialakult problémákat, és tájékoztatta a címzeteket a belügyminiszter törzskönyvet összeállítani akaró és állandó vegyes bizottságot felállító rendeletéről. Jekelfalussy mint a bizottság elnöke kifejtette, hogy a feladat elvégzéséhez a jelenlegi állapot és a történeti fejlődés megismerése is szükséges. Nemcsak a hivatalos hatóságok támogatására számítanak, hanem a társadalom minden rétegéből igyekeznek összegyűjteni az ismereteket. Az egyházi hatóságok, különösen az egyházközségek lelkészei a legbecsesebb adatok birtokában vannak, tudják a névváltoztatások okát, és hogy milyen természeti és történeti viszonyok eredménye a mai vagy a használatból már kikopott régebbi elnevezés. Ezért arra kéri az egyházi vezetőket, hogy a bizottság munkáját ajánlják a lelkészeik figyelmébe, és körlevélben buzdítsák őket arra, hogy „amennyiben egyes községek nevének történeti alakulására, helyesírására nézve adataik volnának, azokat minden külön felszólítás

nélkül mielőbb az országos m. kir. statisztikai hivatalal (Budapest, V. Akadémia utca 12. sz.) közölni szíveskedjenek”. Köszönettel veszi a községek nevének megváltoztatására vagy új nevére vonatkozó indítványokat is, csak említések meg a történeti okot és a természeti körülményeket, amiért azt javasolják.²⁰

A törzskönyv elkészítésének nehézségeivel a Pécsi Közlöny is foglalkozott.²¹ „Megyénkben a községek nem mutatnak nagy hajlandóságot arra, hogy eddigi neveiket megváltoztassák. Csak néhányan tettek erre nézve előterjesztést, így a szentlőrinci járáshoz tartozó Büdösfa a Rózsafa nevet akarja fölvenni, a hegyháti Vaszar község pedig a Vaszár (Vas-zár) nevet. A dárдай járás Bodolya községét a hegyháti Bodolyától a »nagy«, illetve »kis« jelző hozzáadásával akarják megkülönböztetni. »Baranya« előnevet kívánják: Kisfalud, Liget, Lipova, Lőcs, Monostor, Nádasd, Szent-István és Varasd.”

A bizottsági felhívás nyomán a vármegyékben is foglalkoztak a helynevek történeti előzményeivel, és javaslatot tettek azok megtartására vagy megváltoztatására, erre jó példa volt Bács-Bodrog vármegye is.²²

A vegyes bizottság további működéséről egyelőre kiegészítő adatokat nem sikerült felkutatni, különösen a Belügyminisztérium levéltári iratanyagának nagymértékű hiányossága miatt. A bizottságot az Országos Községi Törzskönyvbizottság felállításáról szóló törvény elfogadása után 1898 februárjában feloszlatták.²³

Törvény a község- és egyéb helynevekről

1896 őszén elkészült a községnevekre vonatkozó törvényjavaslat, amelyet az EKE helynévtári bizottsága november 28-án megtárgyalt,

19 Egységes és magyar községnevek. Ung, 34. (1896) 48:2. (nov. 29.).

20 Havi Közlöny az elméleti és gyakorlati lelképásztorság köréből, 20. (1897) 82–85., a Kalocsai érseki hírlevél közlése.

21 Községek nevei. Pécsi Közlöny, 5. (1897) 23:2. (febr. 25.).

22 Bács-Bodrogh vármegye helynevei. A Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve, 13. (1897) 1:34–44. Ismerteti: TRENCSENY KÁROLY: Bács-Bodrog vármegye helynevei. MNyőr, 6. (1897) 10:450–454.

23 „A magyarországi község- és egyéb helynevek egységes, hiteles törzskönyvének létesítése céljából 1896. évi április 8-án 30.736. B. M. sz. kelt rendelettel szervezett vegyes bizottság működése, a község- és egyéb helynevekről szóló 1898. IV. tc. 4. §-ának rendelkezéséből kifolyólag megszűntnek lévén tekintendő, a belügyminiszter 1898. évi február 22-én 18.549. sz. a. kelt rendeletével a bizottságot feloszlatta, egyúttal a bizottság elnökének és tagjainak, hazafias és buzgó működésükért elismerését és köszönését nyilvánította.” Községi törzskönyv-bizottság feloszlata. BK, 3. (1898) 5:115. (márc. 1.).

és a jelentését a választmány december 12-én jóváhagyta. A vegyes bizottság a több helyről visszaérkező észrevételek figyelembevételével a törvényjavaslatot átdolgozta és a belügyminiszternek benyújtotta, aki azt 1896. november 8-án a képviselőház elé terjesztette – legalábbis így emlékezett a történetekre az *Erdély* a törvény elfogadása után.²⁴ Más források a folyamat többi eseményére is rávilágítanak.

Perczel Dezső belügyminiszter 1897. január 15-én megküldte a törvényjavaslat szövegét és annak indoklását Bánffy Dezső miniszterelnöknek és valamennyi miniszternek, hogy arról véleményt mondjanak.²⁵ Az átirata szerint a létrehozott vegyes bizottság előadói tervezetként készítette el a törvényjavaslatot, amit ő tárgyalási alapként elfogadott. „A törvényjavaslatnak még a megalkotandó új községi törvény előtt való sürgős benyújtását és törvényerőre emelését pedig az a körülmény teszi kívánatosná, hogy a fentebb említett állandó bizottság közhasznú, állami és társadalmi szempontból egyaránt nagyfontosságú, érdemleges és rendszeres működését ily nemű törvény létrejövetele előtt tulajdonképpen meg sem kezheti, mert munkálkodásának, javaslatainak sanctiója egyelőre hiányoznék.”

Minden miniszter egyetértett a törvényjavaslat benyújtásával, de csak a Miniszterelnökség és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tett észrevételeket. Az előbbinél az előadói ívre elsőként dr. Romy Béla miniszteri titkár, az I. Elnöki osztály osztályvezetője írt véleményt, eszerint a benyújtás legfőbb indoka az, „hogy a kormánynak mód adassék a sok vizsázásra okot nyújtó községnevek megváltoztatását elrendelhetni; (rejtett indoka a községnevek magyarosítása is, ámde ezt nem célszerű hangoztatni)”. A II. osztály február 5-én kelt

véleménye szerint ha a felekezeti iskolákban és egyletekben csak a hivatalos neveket hagyják meg, akkor a végrehajthatóság miatt büntető szankciót kell az 5. § 2. bekezdésébe tenni. A Miniszterelnökség válaszátirata február 14-én kelt, és tartalmazta a büntető szankcióra vonatkozó javaslatot.

A belügyminiszter április 7-én ismét megküldte a Miniszterelnökségre az észrevételek alapján javított törvényjavaslatot, kérve a benyújtásához szükséges legfelsőbb engedély megszerzését. Az átirat hátoldalára április 13-án feljegyezték, hogy „a törvényjavaslatban figyelembe vétetett a javasolt módosítás, de büntetési sanctióról nem lévén gondoskodva, a végrehajtás alig tekinthető biztosítottnak”.²⁶ Ennek ellenére a Minisztertanács másnapi, április 14-én tartott ülésén hozzájárult ahhoz, hogy az uralkodó jóváhagyása után a belügyminiszter az országgyűlés elé terjessze a törvényjavaslatot.²⁷

Perczel – bizonyára további szövegfinomítások után – november 8-án nyújtotta be a hat szakaszból álló törvényjavaslatot az országgyűlés Képviselőházának.²⁸ A szakminiszter az indoklásban kifejtette, hogy a község- és helynevek állapota rendezetlen, több mint 2000 községnek nincs saját külön neve, még többnek pedig több is van. A helyesírásukban nagy a bizonytalanság, mert az nincsen közhitelesen megállapítva. Ez különösen komoly problémákat okoz a posta- és táviráda-, valamint a vasúti szolgáltatásban, de még nagyobb veszélyt jelent „az ország védelmi érdekei szempontjából” (tartalékosok behívása, mozgósítás, háborús helyzet esetén). Ugyancsak zavarokat okoz ez a társadalmi és a magánérdekekben, az üzleti érdekekben. Mindezek a problémák „csakis azáltal szüntethetők meg, ha maga az

24 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Az alakuló ülés dátuma és az 1896. októberi rendelet sorszáma is rossz a cikkben, ezért az ott közölt dátumokat és számokat mindenképpen fenntartással kell kezelnünk.

25 MNL OL, K 26 Miniszterelnökségi Levéltár, Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok (= K 26). 1897-1377. Ezúton köszönöm kollégám, Puskás-Paulik Ágnes főlevéltáros szíves segítségét a K 26-ban őrzött iratok felkutatásában.

26 MNL OL, K 26. 1897-1377. 6714/1897.

27 MNL OL, K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1897. április 14. 19. napirendi pont (Adatbázisok Online, adatbazisokonline.mnl.gov.hu; az elérés ideje: 2023. okt. 30.)

28 Az 1896. évi november hó 23-ára hírdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai. Bp., 1896–1901. (= KI, 1896–1901). IX. 268. szám. Törvényjavaslat, a község- és egyéb helynevekről. 297–301. (mellékletben az indoklással).

alapok megszűnik, vagyis ha a mai rendezetlen állapot helyébe az az eszményi állapot lép, amidőn az országban valamennyi községnek csak egy és pedig kizárólagos saját, hivatalos neve lesz – egységes elvek szerint közhitelességgel megállapított helyesírással – s több község ugyanazon névvel nem fog bírni.”

Az eszményi állapot előfeltétele, hogy a községek által megállapított névadás addigi gyakorlata a központi kormányzat hatáskörébe kerüljön. A törvény felhatalmazást ad a kormányzatnak a megoldásra, ugyanakkor a tulajdonosok akaratnyilvánítása is érvényesülhet, mert a községeknél marad a telepek, a puszták, a havasok és az egyéb lakott helyek elnevezése. A kormányzat egy véleményező hatáskörű állandó szakbizottságot szervez, amely támogatja a Központi Statisztikai Hivatalt az országos törzskönyv vezetésében. A hivatalos neveket a hivatali életben (katonai, törvényhatósági és községi ügykezelés, közjegyzők, nyilvános iskolák) kell majd kötelezően használni, a magán- és társadalmi életben – a hivatalos nevet zárójelben megadva – más név is használható. Az országgyűlés a november 8-i ülésen tárgyalás és jelentéstétel céljából a közigazgatási bizottsághoz utasította a javaslatot.²⁹ A törvényjavaslat benyújtásáról a napilapok is beszámoltak.³⁰

A Képviselőház közigazgatási bizottsága november 19-i jelentése a törvényjavaslatot általánosságban és néhány kisebb módosítással részleteiben is elfogadásra ajánlotta, megjegyezve, hogy „csakis a kormány lehet illetékes arra, hogy a helynevek kérdését az egész országban egyenlő irányelvek szerint, figyelemmel a

történelmi és egyéb szempontokra és a magyar helyesírás követelményeire, rendezze, s a már megállapított helynevek betartására ügyeljen. A bizottság ezen, a belügyminiszter hatáskörét megállapító rendelkezéshez annál nagyobb megnyugvással járult, mert örömmel vette tudomásul a bizottság kebelében ez iránt tett indítvány folytán a belügyminiszter úr azon kijelentését, hogy a helynevek megállapításánál a történelmi beccsel bíró helynevek megőrzése iránt tekintettel lesz, s az egyenlő hangzású helyneveket egymástól, megfelelő előnév alkalmazása által kívánja megkülönböztetni.”³¹ A jelentést november 24-én bemutatták a képviselőházi ülésen, és annak kinyomtatásáról és kiosztásáról határoztak.³² A december 2-i ülésen a következő ülés napirendjére vették törvényjavaslat vitáját.³³

A Képviselőház december 6-án kezdte meg a törvényjavaslat tárgyalását, és aznap általánosságban elfogadta a szöveget.³⁴ Ruffy Pál, a közigazgatási bizottság előadója a törvényjavaslat érdekeit a gyakorlati követelmények (közigazgatás, különösen az anyakönyvi intézmény; közforgalom: posta, táviró, kereskedelem, vasúti forgalom; honvédelem: táborkari térképek szerkesztése, hadkötelesek nyilvántartása, mozgósítás) és az eszmei követelmények (magyar nemzet történelme) csoportjára osztotta. A törvény szándékáról kijelentette, hogy „mi nem kívánunk egyebet, mint azt, hogy ott, ahol történelmi név van, azt rekonstruáljuk, reaktíváljuk, és ott, ahol régi okmányaink kiderítik azt, hogy azon helyen, ahol egy későbbi telepítvény egy új, esetleg idegen ajkú községet alapítva, annak új nevet adott, hogy ott azelőtt egy régi

29 Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Bp., 1896–1901. (= KN, 1896–1901). 185. országos ülés, X. 201.

30 A sajtó a törvényjavaslatot teljes egészében, fő részeiben vagy összegzően ismertette. A községek nevei. *PN*, 48. (1897) 311:8. (nov. 9.); A helynevek magyarosítása. *PH*, 19. (1897) 310:16. (nov. 9.); A községi és egyéb helynevekről. *MH*, 7. (1897) 311:3. (nov. 9.); Helynevek magyarosítása. *Kolozsvár*, 11. (1897) 255:2. (nov. 9.); A helynevek magyarosítása. *Magyar Ujság*, 6. (1897) 310:3. (nov. 9.). Országgyűlés. A képviselőház ülése november 8-án. *Pécsi Figyelő*, 25. (1897) 256:7. (nov. 9.).

31 *KI*, 1896–1901. X. 269. szám. A közigazgatási bizottság jelentése „a község- és egyéb helynevekről” szóló törvényjavaslatról (a bizottsági szövegjavaslattal). 2–3.

32 *KN*, 1896–1901. 188. országos ülés, X. 206.

33 *KN*, 1896–1901. 189. országos ülés, X. 210.

34 *KN*, 1896–1901. 190. országos ülés, X. 220–231. (Felszólalók: Ruffy Pál előadó, 220–223.; Schreiber Frigyes, 223–225.; Sándor József, 225–226.; Eötvös Károly, 226–230.; Münnich Aurél, 230.). *KI*, 1896–1901. X. CIII. szám. Törvényjavaslat, a község- és egyéb helynevekről. (A képviselőház által elfogadott szerkezet.) 398–399.

magyar község állott fenn, reaktiváljuk annak a feledésbe merült régi magyar községnek nevét. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)”. Felszólalásában fontosnak tartotta a helynevek magyar helyesírását, ami különösen a nemzetiségi – román, szász – vidéken feltűnően átalakult. „Így például Apácából alkottak Apaticát, Adányból Ardanut, Nagycékből Cagumaret, Kárásztóból Carasteut, Gyertyánosból Carpanisiut, Bodzásból Buziást, Mihálydból Mehádiát, Péterfalvából Petrovoszellót, Csákból Csákovát, Kőkéndből Kikindát, Apátiból Apatint, Homokrévből Mokrint.” Azért kell a belügyminiszter döntési jogát megteremteni, mert a községek ragaszkodnak a saját elnevezésükhöz, vagy közböcsök a kérdés iránt, ha pedig valamelyik bármilyen, akár hazafias okból nevet változtatna, „akkor bizonyosan nem fog a történelmi kútfőkhöz fordulni, nem fog a történelmi társulathoz, nem fog az országos levéltárhoz kérdést intézni, hanem a saját individuális fantáziája nyilatkozik meg, és úgy magyarosítják meg a községet, hogy bátran elmondhatjuk, hogy abban bizony köszönet nincsen”. Az előadó szerint a törvényi szabályozás azzal a hozadékkal is jár, hogy „a belügyminiszter számára a történettudomány terén egy új tér nyílik, és ezen irányzat azután remélni engedi nekünk, hogy a történelmi kutatások terén nagyobb buzgalommal fogunk sikeres eredménnyel találkozni, mint amily eredmény eddig a magántársaságok kezdeményezése terén konstatalható”.

Schreiber Frigyes (1826–1907), Nagyszében város egyik képviselője a szász nemzetiség érdekében a törvény ellen emelt szót, mert az az előírás, hogy „egy név legyen a településnek, az állam nyelve a magyar, tehát csak magyar neve lesz a településnek [...] eltemeti, amennyire ezt teheti, a nem magyar ajkú községeknél a bennszülöttek s a környék köznyelvén forgó elnevezést. Eltemeti pedig még ott is, ahol az állam érdeke, az országos közigazgatás gyakorlati lehetősége ezt nem engedi.” A képviselő szerint a hazaszeretetet a szülőhelynél kezdődik, és ha a nép szimbólumát, a község helyben szokásos nevét kiirtják, akkor „azáltal, hogy a hazaszeretetnek ezen egyik erős alkotó elemét gyengítjük, magát a haza szeretetét ingatjuk meg”.

Sándor József (1853–1945), Kovászna kerület képviselője – és nem mellesleg az EMKE titkára, az EKE alapítója és alelnöke – hozzászólásában a törvény szükségességét, alkalmazását és társadalmi integrációját vizsgálta: „Magyarország egész történelmét, egész tragikus múltját, szétdaraboltságát, felekezeti és politikai változásait a helyneveken ki lehet mutatni.” Az elrettentő történelmi példák között említette, amikor a Bach-korszakban Böszörmény városát „Wütender Armenier”-ként fordították le. „Azért a törvényjavaslat súlypontját arra a bizottságra helyezem, melyet – amint említtem – a minisztertanáccsal egyetértőleg a belügyminiszter, valószínűleg az akadémia, a földrajzi társulat, a történelmi társulat s más ily hivatott tényezők tagjaiból fog megalakítani, s amely e neveket történelmi oknyomozás útján fogja megállapítani. A tapasztalat mutatja, hogy a vármegyék, amelyek helyneveket akartak változtatni, eddig is ily közegekhez voltak kénytelenek fordulni; most alkalom nyitattik, hogy ily szaktanács állandóan létesüljön.” Sándor a felszólalását azzal zárta, hogy „azon keleti tarkabarkaság, nagyozolás és fényűzés után, amely helységeink elnevezésében uralkodik, legyünk egy kissé már nyugotiak, demokraták, gyakorlatiak és egyszerűk, s teremtsünk egységet a zűrzavarban. Ez a közlekedési, forgalmi, közigazgatási, honvédelmi szemponton kívül állami, nemzeti és politikai érdek is.”

Eötvös Károly (1842–1916), Nagykovácsos képviselője a bizottsági előadó érveit részletesebben is kifejtette, jelezve, hogy a nem magyar ajkú lakosok magyarosítása nem célja a törvénynek. „Szükséges e törvényjavaslat azért, hogy Magyarország az ő helyneveinek elnevezésében legalább az államot minden körülmények között megillető jogot valahára gyakorolja; hogy ne engedje meg, hogy részint dévaj, részint tréfás, részint oktalan, részint ellenséges indulatból Magyarországnak történetileg képzett, magyarul hangzó helynevei eltorzítottassanak, az országnak térképeit, a tanulóifjúság emlékezetét nem magyar, hanem idegen szókkal, elnevezésekkel tömjék meg. Egészen téved Schreiber képviselőtársam, valamint Brassó városának kérvénye, midőn azt hiszi, hogy ezzel talán

az ország nem magyarajkú nemzetiségei ellen akarunk valamit csinálni.” Eötvös a törvény ellen felszólaló szász képviselőnek felhívta a figyelmét arra, hogy rosszul értelmezik a nemzetiségek egyenjogúságát. Az országnak egy nemzete van, az államnyelv pedig a magyar. Az egyenjogúsági törvény biztosítja, hogy a nem magyar nemzetiségek „a családban, az iskolában, az egyházban, a községben, a törvényhatóságban, a sajtóban és az irodalomban teljes joggal használhassák nyelvüket, és biztosítja nekik azt, hogy a kultúra nagy emberiségi feladataiban saját nyelvüket azzal a joggal használhassák, amely joggal az államnyelvet beszélő államalkotó elem a magáét használja. E tekintetben oly művelt állam, amely más ajkú polgárok jogainak tiszteletében, kímélésében és biztosításában felette állna Magyarországnak: olyan állam a földkerekségén nincs... (Általános, élénk helyeslés.)”

Münnich Aurél (1856–1906), Igló kerület képviselője hozzászólásában kijelentette, hogy szepességi százként nem zavarja a törvény, azzal egyetért, és szerinte az összes választója hasonlóképpen véli a helyzetet, ezért nem érti az ellenállási mozgalmakat.

A törvényjavaslat általános vitájában további hozzászóló nem akadt, az elnök a vitát lezárta, és a jelenlévők felállással szavazva a bizottsági szövegjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadták. A részletes tárgyalást másnapra halasztották, de arra csak pár nappal később, december 10-én került sor.³⁵

A részletes vitában a végrehajtási felhatalmazással együtt hat szakaszból álló törvényjavaslat 1–4. paragrafusait a képviselőház vita nélkül elfogadta.³⁶ A nyilvános iskolákkal foglalkozó 5. paragrafushoz Pulszky Ágost (1846–1901), Szászkabánya képviselője egy második bekezdést javasolt, hogy a nyilvános iskolák tankönyveiben és nyomtatványaiban a történeti vagy közhasználatú nevek ne essenek a törvény hatálya alá. Schreiber Frigyes a községi autonómia érdekében kívánt a szövegen változtatni, hogy

a községek belső igazgatásában, továbbá a nyilvános iskolák tankönyveiben és nyomtatványaiban a történelmi és közhasználatú község- és helynevek is használhatók legyenek.

Schmidt Károly (1866–1917) – aki már az előző ciklusban az elhunyt Filtsch József után Vidombák kerület képviselője, és a brassói mérsékelt szászok által a *Kronstädter Zeitung* ellensúlyozására alapított *Kronstädter Tageblatt* felelős szerkesztője lett 1895 elején – nem értett egyet a törvénnyel, az általános vitában sem győzték meg, szerinte nincs olyan nagy probléma, hogy kisebb-nagyobb bajok elhárítására ilyen életbevágó törvényt alkossanak. Úgy vélte, hogy éppen az okoz majd nagy gondot, míg az újonnan alkotott nevek bekerülnek a hétköznapi használatba. Kifogásolta az 5. paragrafust, mert szerinte az az 1848. évi VII., 1848. I. erdélyi, valamint az 1868. évi XLIV. törvénycikkek által alkalmazott helyneveket vonná ki a forgalomból, érveit Deák Ferenc és Széchenyi István gondolataival támasztotta alá.

Schmidt Schreiber javaslatának elfogadását javasolta, arra kérve a képviselőtársait: „kerüljék mindazt, ami alkalmas félreértéseket szülni a más ajkú polgártársak közt, kerüljenek mindent, ami elkeseredést szül. Ne keressék mindig azt, t. ház, ami az egyes állampolgároknál és az egyes fajoknál e hazában ellentéteket, elkeseredést szül; keressék inkább azt, ami őket egyesíti a közös hazaszeretetben, azon törekvésben, hogy ezen szép hazát boldoggá, naggyá tegyék.”

Eötvös Károly hosszan válaszolt a javaslatokra, kijelentve, hogy az idegen ajkúak önrendelkezési joga nem lehet ellentétes az egységes és „nemzeti jellegű” állam fenntartásával. Egyik javaslatot sem támogatta, mert azok törvénybe emelése a nemzetiségi törvény kiforgatása lenne; „hogy a nemzet történetének és jelen életének jelzői, maguk a helynevek azon tankönyvekben miként vétessenek fel, az sem nem egyház, sem nem nemzetiségi kérdés. Ez az állami közigazgatásnak közvetlen és egyenes kérdése.”

35 KN, 1896–1901. 191. országos ülés, X. 257.

36 KN, 1896–1901. 193. országos ülés, X. 285–293. (Felszólalók: Pulszky Ágost, 285.; Schreiber Frigyes, 285.; Schmidt Károly, 285–288.; Eötvös Károly, 288–291.; Ivánka Oszkár, 291.; Perczel Dezső, 291–292.; Szentiványi Árpád, 292.).

Ivánka Oszkár (1852–1936), Korpona kerület képviselője nem fogadta el Pulszky indítványát, ehelyett azt javasolta, hogy a nyilvános iskolák által kiadott tankönyvek mellett a térképeken is fel kelljen tüntetni a magyar nevet. Perczel Dezső belügyminiszter Schreiber Frigyes javaslatát nem, de Pulszky és Ivánka képviselők javaslatát elfogadhatónak tartotta. Szentiványi Árpád (1840–1918), a Gömör vármegyei Kövi kerület képviselője a törvényhatósági, községi mellé az egyházi szó felvételét is javasolta. A képviselőház a szavazásban Pulszky, Ivánka és Szentiványi képviselők javaslatát elfogadta, Schreiberét viszont elvetette. A törvényjavaslat elfogadása egyúttal Brassó város kérvényét (l. alább) is elintéztette. December 11-én a törvényjavaslatot harmadik olvasatában elfogadta a Képviselőház, és azt a Főrendiházhoz továbbította.³⁷

A *Magyar Közigazgatás* a képviselőházi vitát követően értékelte a törvényjavaslatot, számos példát felsorolva a helynevek körében tapasztalható káoszról. A törvény szükségességét elismerte, mondván, hogy az egységes állam megszilárdulását a nemzeti egység kifejlődése biztosítja. *„Át vagyunk hatva azon tudattól, hogy a törvényjavaslat intencióinak végrehajtása erős lendületet ad úgy a történelem, mint a nyelvészet kultúrájának.”* A javaslat vitája során felmerült nemzeti féltékenységet alaptalannak tartotta, az okszerű nevek bevezetése a közigazgatás és a forgalom szempontjából szükséges. *„A helységeknek pedig történelmi alapokon való elnevezése a helyes névképzésnek egyedül jogos módszere. Az pedig, hogy az így nyert köznév más elnevezéssel a hivatalos eljárásban, sőt a közhasználatban is ne szerepeljen, oly elemi közigazgatási és államjogi követelmény, mely ellen jogos indok fel sem hozható.”*³⁸

A törvényjavaslat a Főrendiház előtt

A Főrendiház – miután annak közjogi és törvénykezési bizottsága december 14-én megtárgyalta és jelentést készített a szövegszerű javaslatairól – az 1897. december 17-én tartott XIX. ülésén foglalkozott a törvényjavaslattal.³⁹

Az ülésen Román Miron (1828–1898) görögkeleti metropolita, erdélyi érsek a törvényjavaslat vitájának elnapolását kérte az érdekelt tagok távolléte miatt, Perczel belügyminiszter azonban a gerjesztett feszültség fenntartását látta ebben, és a tárgyalást javasolta, amit a ház el is fogadott. Az érsek minden paragrafushoz kiegészítést javasolt, arra törekedve, hogy a névhasználatot a hivatalos tevékenységre korlátozzák, és az egyház beligazgatásában és életében ne legyen előírás az államilag jóváhagyott egyetlen név kötelező használata. Javaslatában mindig támogatta őt Metianu János (1828–1916) aradi és Popea Miklós (1826–1908) karánsebesi görögkeleti román püspök is. Azokat a javaslatokat, amelyek a törvény szándékaival nem voltak ellentétesek, a belügyminiszter is elfogadta, így aztán a törvényjavaslat szövegében módosításokat tett a Főrendiház. Az 5. paragrafus esetében Andrassy Aladár gróf (1827–1903) az eredetileg benyújtott szöveg helyreállítását kérte, Román érsek pedig azt javasolta, hogy mivel a dátum része a szövegnek, és az egyházban írhatnak más nyelven, akkor a településnevek is írhatók a nemzetiségi néven. A Főrendiház az előbbi javaslatot elfogadta, az utóbbit elvetette. A törvényjavaslatot a tett módosításokkal együtt elfogadták, erről értesítették a Képviselőházat is.

A törvényjavaslat véglegesítése

A Képviselőházban december 20-án olvasták fel a Főrendiház átíratát a törvényjavaslat mó-

37 KN, 1896–1901. 194. országos ülés, X. 297.

38 A község- s egyéb helynevekről szóló törvényjavaslat tárgyalása. *Magyar Közigazgatás*, 15. (1897) 51:2–3. (dec. 19.).

39 Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Országgyűlés Főrendiházának irományai. Bp., 1896–1901. (= FI, 1896–1901). V. 256. szám (kivonat a Képviselőház jegyzőkönyveiből, a törvényjavaslat betervezett szövege és indoklása, a Képviselőház által elfogadott szöveg), 607–615.; 263. szám, A közjogi és törvénykezési bizottság jelentése, 326. Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett Országgyűlés Főrendiházának naplója. Bp., 1896–1901. (= FN, 1896–1901). I. 176–180.

dosításáról, ezt kinyomtatni és kiosztani rendelték, továbbá előzetes tárgyalásra a közigazgatási bizottságnak adták ki. A bizottság december 22-én kelt jelentését a másnapi ülésen ugyancsak sokszorosítva kiosztani rendelték. 1898. január 7-én tárgyalták az észrevételeket, és a három módosító javaslatot elfogadva létrejött a két ház közötti egyetértés a törvény szövegében.⁴⁰

A törvényjavaslatához hozzászólt Melczer Vilmos (1858–1929), Segesvár képviselője, aki szerint az „mélyreható nyugtalanságot és nagyfokú elkeseredést idézett elő a nem magyarok állampolgárok körében, azoknál is, akik a közügyeknek folytonos izgalommal és heves szenvedélyességgel való tárgyalását nem tartják egészségesnek az államélet üdvös fejlődésére”. A képviselő szerint a szabadelvű párt álláspontja és az ő politikai meggyőződése annyira távol került, hogy a pártból kilépett.⁴¹ A képviselő véleménye szerint arról van szó, hogy „a hivatalos nevek használata kizárólagossá tétessék a közélet terén, sőt idővel kizárólagossá válják a társadalmi életben is, és hogy ily úton kizorítottassanak és eltörültsenek azok a más nyelvű községi nevek, amelyek az ország történelmi fejlődésének köszönik létüket, melyekhez az illető honpolgárok szeretete, történelmi kegyelete és nemzetiségi érzülete fűződik, és amelyek ama honpolgárok nemzetiségi életének, öntudatának és kedélyvilágának alkatrészeit képezik”. Ruffy Pál előadta a Főrendiház javaslatát azért tartotta elfogadhatónak, mert „azon intenciók, melyek ezen törvényjavaslatban kifejezést nyertek, megvalósulhassanak, helyesebb eljárást követnék, ha az egyházak belételeiben is inkább a hazafias ügybuzgóságra fektetjük a fősúlyt, mint a kötelező rendelkezésekre”. Pichler Győző (1869–1904), a Tolna megyei Kölesd képviselője kifejezetten tiltakozott az egyházak kivételes helyzete ellen, de Latkóczy Imre államtitkár is azt hangsúlyozta,

hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső életébe, ezért is engedte meg az anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvény cikk az egyházi anyakönyvekben a települések tetszés szerinti elnevezését (Esztergom helyett Strigonium például).

A Főrendiházban az 1898. január 15-én tartott XX. országos ülésen bejelentették, hogy a Képviselőház átküldte a törvényjavaslat főrendiházi módosításait elfogadó határozatot, és mivel így a törvényjavaslat szövegében nincsen nézeteltérés, azt felterjesztik szentesítésre.⁴² A törvényt 1898. február 15-én szentesítette az uralkodó, és azt két nap múlva az Országos Törvénytárban is kihirdették az 1898. évi IV. törvénycikként.⁴³

Nemzetiségi tiltakozások a törvény ellen

A szászok több közössége is tiltakozott a törvényjavaslat ellen, mert úgy vélték, hogy a nemzeti egyenjogúságon esik csorba, ha a településeknek egyetlen – nyilván magyar – hivatalos neve lesz, és a nemzetiségi, régi történelmi neveket háttérbe szorítják, és így szépen lassan kivonják a köztudatból.

Brassó város képviselő-testületének 23 tagja arra kérte a polgármestert 1897. november 22-én, hogy hívjon össze rendkívüli közgyűlést és tüzze napirendre a törvényjavaslat elleni tiltakozást. November 29-én erre sor került, az itt hozott határozat értelmében Jacobi Károly polgármester és Gräf Frigyes főjegyző aláírásával levelet intéztek a Képviselőházhoz, amelyben úgy értékelték, hogy „ezen törvényjavaslatnak célja és irányelve mindenki előtt világos: véleményünk szerint további lépését képezi az általános erőszakos magyarosításnak”, hozzátéve azt is, hogy „milyen kicsinyes az eszköz, olyan sértő a nem magyar nemzetiségű állampolgárok faji tudatára és különösen mireánk nézve is”. Azt kérték a Képviselőháztól,

40 KN, 1896–1901. 201. országos ülés, XI. 73., 204. országos ülés, XI. 143., 212. országos ülés, 350–352. KI, 1896–1901. X. 290. szám, 342–344., 300. szám, 360.

41 A községnevek magyarosítása és a nemzetiségek. PN, 48. (1897) 352:2. (dec. 20.): A szászok országgyűlési képviselői, Brenneberg Gyula, Hintz Ernő és Schmidt Károly, valamint Melczer Vilmos „a községi és egyéb helynevekről szóló törvényjavaslatnak a képviselőház által történt elfogadása következtében a szabadelvű pártból kilépnek”.

42 FN, 1896–1901. I. 183. FI, 1896–1901. V. 269. szám. 634.

43 KI, XII. CXII. szám, 1898. évi IV. törvénycikk, a község- és egyéb helynevekről. FI, 1896–1901. VI. kötet, 286. sz. 15.

hogy „a nemzetiségek egyenjogúságának megvédése és a hazai békének fenntartása érdekében” a törvényjavaslatot ne tárgyalják.⁴⁴ A tárgyalás megkezdésének napján, december 6-án beérkezett kérvénnyel a Képviselőház csak annyiban foglalkozott, hogy a törvényjavaslat szövegének elfogadása után azt elintéztnek tekintették.

Ugyancsak tiltakoztak a szász nők az uralkodóhoz címzett feliratukban, amit Őfelsége Kabinetirodája a Miniszterelnökségre továbbított, ahol azt február 1-jén „ad acta”, vagyis az elintéztettek közé helyeztek, minden érdemi válasz nélkül.⁴⁵ Az ügyiratban más korábbi tiltakozások is megtalálhatók. Nagyszében város

1897. november 25-én kelt, november 29-én beérkezett kétnyelvű felirata, a nagyszébeni ágostai evangélikus egyház konzisztóriumának november 20-án kelt, december 4-én beérkezett kétnyelvű, több oldalas észrevételei, valamint Segesvár német nyelvű, december 4-én kelt és másnap beérkezett levele is jelezte, hogy a szász nemzetiség a törvényjavaslattal elégedetlen. Az ügyirat tanúsága szerint egyik esetben sem fordítottak figyelmet az abban foglaltakra, tovább sem küldték, és választ sem adtak rájuk – hacsak nem tekintjük egyértelmű feleletnek az elfogadott és törvényerőre emelkedő új szabályozást, az 1898. évi IV. törvénycikket.

1898. ÉVI

IV. TÖRVÉNYCZIKK,

a község- és egyéb helynevekről.

(Szentelést nyert 1898. évi február hó 18-án. — Kihirdetett az »Országos Törvénygyűlés«-ben 1898. évi február hó 17-én.)

Mi Első Ferencz József,

Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya stb. és Magyarország Apostoli Királya.

Kedvelt Magyarországnak és társországai hű Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvénycikket terjesztették szentesítés végett Felségünk elé:

1. §.

Minden községnek csak egy hivatalos neve lehet.

2. §.

Többféle elnevezéssel bíró községek hivatalos nevének kijelölése, azonos elnevezésű községeknek előnévvel vagy új névvel ellátása, újonnan alakuló községek elnevezése és a községek nevének megváltoztatása, nemkülönbön a hivatalos községnevek helyes írásának megállapítása a m. kir. belügyminister hatáskörébe tartozik.

A belügyminister e jogát, az illető községek és a törvényhatósági közgyűlés meghallgatásával, a jelen törvény 1. §-a, valamint az általános országos érdekek által megszabott korlátok között, az érdekelt községek ohajának lehető figyelembevételével gyakorolja.

3. §.

A község külterületén fekvő telepek, puszták, havasok, továbbá egyéb jelentékenyebb lakott helyek, a meenyiben külön elnevezéssel még nem bírnának, ilyenekkel ellátandók.

Az elnevezés felett a tulajdonos, vagy a tulajdonosok egyenes állami adó alapján számított többségének megállapodása alapján, a községi törvény szerint illetékes község képviselőtestülete határoz, mely határozat jóváhagyás végett első sorban a törvényhatósági közgyűléshez, végleges döntés végett pedig a belügyministerhez terjesztendő fel.

4. §.

A község- és egyéb helyneveknek, valamint az azokban beálló változásoknak, nyilvántartása czéljából a m. kir. központi statisztikai hivatal általános országos törzskönyvet vezet, a mely egy é végből alakítandó »Országos községi törzskönyv-bizottság« szakszerű támogatása, felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

- Az 1898. évi IV. törvénycikk első oldala a Képviselőház irományai között (KI, 1896–1901. XII. CXII. szám)

44 MNL OL, K 2 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Országgyűlési levéltár, Képviselőház és Nemzetgyűlés, Elnöki és általános iratok, 1896–1901. A-XXIII-3-3128. 18473/1897. iktatószámú levele Brassó képviselő-testületének a Képviselőházhoz. Vö. ehhez a Román Nemzeti Levéltár Brassó Megyei Szolgálatára őrizetében található Brassó Polgármesteri Hivatala (Primăria Braşov) iratanyagában: BV-F-00001-5A-3-1-1897-72. Brassó Polgármesteri Hivatala, Városi Tanács iratai, Modern adminisztráció, Iktatott iratok, 1897-72. 18473/1897.

45 MNL OL, K 26. 1898-1451.

19428. XVII
18562-897 szám
v. k.

M. L. 18562-897

897

Nagyméltóságú
magyar királyi Ország-
ministerium!

Hohes
königlich ungarisches
Gesamtministerium!

A magyar képviselőháznak En der Sitzung der ungarischen Abge-
 fohs hó 8. tartott ülésében Betsitz ordnungsmäßig vom 8. v. M. hat der Herr
 minister Hr. O. Nagyméltóságú Innenminister einen Entwurf eines
 a községek nevéből szóló tör- des Entwurfes der Gemeinden vorgelegt,
 vényjavaslatot benyújtott auf diesen Entwurf sind Forderungen
 elő, melynek tartalma és cél- jeder Ort, nur einer, vom Minister zu
 zala tekintetével minden hely bestimmen dem unthunigen Entwurf
 ség csak egyetleneg a minister geben soll, daher nicht möglich und ist,
 Hr. által meghatalozott sein im unthunigen und öffentlichen Hofes,
 hivatalos névvel, mely in der Uebung, je besser in den Uebungen
 név királyi és egyedül harr. vorkommen darf. In allen Umständen
 nálható a hivatalos és nyilván- der Gemeinden, in allen Fällen, über
 nos fuzgalomban, az iskolá- soll soll nur einer sein Entwurf zu
 ban, és az iskolakönyvek- lassung sein.
 ben is. A községek minden
 intéseiben, minden cégek-
 ben, mindent csak egy
 hivatalos név legyen meg-
 engedhető.

Ezen törvényjavaslat célja Der Zweck und der Ziel dieses Entwurfs
 senki előtt sem lehet kétséges, insbesondere kann für niemanden zweifel-
 - ni art, az általános kény feltétele, dass jeder Ort nur einer sein
 sacet magyarosításának egy névvel befrist zur allgemeinen zweckmäßigen
 bi lépésnek tartjuk. Magyarosításung.
 Bizonyára nem alaptalannál Hier befinden sich zwei untersch.

ORSZÁGOS KÖZLÖNY

3

■ Nagyszében szabad királyi város képviselő-testületének sürgős felterjesztése a Miniszterelnökséghez a helységek neveiről szóló törvényjavaslat ellen, 1897. november 25. (MNL OL, K 26. 1898-1451-1897-19428.)